

ches Wörterbuch [haz. K. Grönbech], København 1942). Osmanlılar'ın bölgeye hâkim olması üzerine de buna benzer Türkçe - İtalyanca sözlükler düzenlenmişti (Cortelazzo, XIII/2-4 [1948], s. 133-141). Sözlükleri yeterli bulmayan Venedik kendi gençlerine Türkçe öğretmeye yöneldi, Türkçe bilen bu elemanlara "dil oğlanları" adı verildi. Sözlükler dışında Levant ülkelerinde kullanılan ölçüler, paralar, oralarda alınıp satılan mallar hakkında bilgi veren kitaplar da hazırlandı. Bunların başında, 1324'te Bardi firması adına doğuya gönderilen F. Balducci Pegolotti'nin hazırladığı *La Pratica della Mercatura* adlı eser gelmektedir (ed. A. Evans, Cambridge 1936).

İtalyan tüccarları Levant'a yerleşirken Türk tüccarları ancak XV. yüzyılın sonlarında İtalya topraklarına ayak basmışlar ve Venedik'te birer ticarethane açmışlardı. İnebahtı Savaşı sırasında şehrin Cannaregio semtindeki bir evde oturan Türk tüccarlarına ileriki yıllarda başka yerler verilmişti. Onların 1591'den sonra oturdukları San Matteo'daki han Fontico di Turchi diye anılmıştı. 1621'de şehrin büyük kanalı üzerindeki Ferrara Dukalığı'na ait görkemli bina gerekli tâdilât yapılarak Osmanlı tebaası Türk tüccarlarına tahsis edilmişti. Böylece ailelerini de yanlarına aldırın ve bir ara sayıları elliye kadar çıkan Türk tüccarları, Venedik Cumhuriyeti'nin Avusturya hâkimiyeti altına düşmesinin ardından 1839'a kadar Fondaco dei Turchi denilen bu yerde oturmuşlardı.

Osmanlı ilerleyişi Venedik'in Levant İmparatorluğu'na son verirken önce Fransa'nın, arkasından İngiltere'nin bölgeye girmesine de imkân tanıdı. Avusturya'ya karşı savaşta uğradığı yenilgi Fransa'yı Osmanlılar'dan yardım isteme zorunda bırakmıştı. Bu yakınlaşma ticarî ilişkileri de sağladı. Fransa, Osmanlılar'ın elinde bulunan Levant bölgesinde ön plana çıkmaya başladı. Asya-Avrupa ticaretinin Akdeniz'den Atlantik'e kaymasına karşılık Levant üzerinden Asya'ya uzanmak isteyen İngiltere, III. Murad'a elçiler göndererek 1580'de İngiliz tebaasına ticaret izni veren bir ahidnâme almaya muvaffak oldu. Doğuya açılmak için Levant Company adlı bir şirket kuran İngilizler, Batı Anadolu'nun önemli bir limanı haline gelen İzmir üzerinden ticaret yapmaya başladılar, ardından İskenderiye'ye yöneldiler. İngilizler'den sonra dünya ticaretinde rol oynamaya başlayan Hollanda da Osmanlılar'la benzer anlaşmalar yapmıştı. Fakat

artık kapitülasyon diye anılan bu anlaşmalar sık sık yenilenirken Levant ticareti önemini yitirmiş, ancak bir kavram olarak varlığını sürdürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

L. Capelletti, *Dell'Industria e del Commercio dei Veneziani*, Venezia 1867, s. 16; G. Müller, *Documenti sulle relazioni della città Toscana coll'oriente Cristiano e coi Turchi*, Firenze 1879; *Diplomatarium Veneto Levantinum*, Venice 1880-89, II, 222, 385-387; C. Manfroni, *La Relazione fra Genova, L'Impero Bizantino e i Turchi*, Genova 1898, s. 28, 136; G. Yver, *Le commerce et les marchands dans l'Italie meridionale*, Paris 1903, s. 143; G. J. Bratianu, *Recherches sur le commerce genois dans le Mer noire au XIII^{em} siècle*, Paris 1929, s. 160; M. Silberschmidt, *Venedik Menbalarına Nazaran Türk İmparatorluğunun Zuhuru Zamanında Şark Meselesi* (trc. Köprülüzade Ahmet Cemal), İstanbul 1930, tür.yer.; F. B. Pegolotti, *La Pratica della Mercatura* (ed. A. Evans), Cambridge 1936; J. Sottas, *Les messageries maritimes de Venise*, Paris 1938, s. 36-51; R. Grousset, *L'empire du levant: Histoire de la question d'orient*, Paris 1949; G. Puaux, *Deux années au levant: Souvenirs de Syrie et du Liban: 1939-1940*, Paris 1952; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1958, s. 139; G. Luzzato, *Storia Economica di Venezia dall' XI al XVI secolo*, Venezia 1961, tür.yer.; A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, London 1964; F. Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris 1966, I-II, tür.yer.; P. Cernovodeanu, *England's Trade Policy in the Levant and Her Exchange of Goods with the Romanian Countries under the Latter Stuarts: 1660-1714*, Bükreş 1972; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 1975, s. 129 vd.; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, Venice 1983, tür.yer.; T. Shaw, *Travels or Observations Relating to Several Parts of Barbary and the Levant* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1995; M. Fontenay, "Le commerce des occidentaux dans les échelles du Levant vers la fin du XVII^{em} siècle", *Chrétiens et musulmans à la renaissance* (1994), Paris 1998, s. 337-370; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, Ankara 2000, s. 168-178, 197-270; M. Cortelazzo, "La Coscienza della Lingua Turca In Italia nel 500", *Il Veltro*, XIII/2-4, Roma 1948, s. 133-141; Faruk Sümer, "Yabancı Pazarı", *TDA*, sy. 37 (1985), s. 1-99.

ŞERAFETTİN TURAN

LEVÂTE

(لَوَاتَة)

Bir Berberî kabilesi.

Bütün Berberî kabileleri gibi asılları konusunda ilk tarihî kaynaklarda ve destan kültüründe farklı rivayetler bulunan Levâte (Lüvâte) Hewvâre, Nefûse ve Zenâte kabileleri gibi Butr kolundan olup Libya'nın doğusunu yurt edinmişti. Milâttan

önce XIII. yüzyıl Mısır kaynaklarındaki Lebu, İncil'deki Libum (Lehabim), eski Yunanlılar'ın Libues dedikleri, Antik dönemde Libuarkhae, Libuaegyptii, Laguantan ve Leuathae gibi isimlerle bilinen toplumlara Levâte'nin ataları olduğu, Libya isminin de bu kelimeden geldiği ileri sürülmektedir. Bunlar, Mısır'ın batısında bulunan Buhayre vahalarından Libya'nın doğusundaki Berka bölgesine kadar uzanan geniş alanda yaşıyorlardı. Ya'kübü, Ebû Ubeyd el-Bekrî, Şerîf el-İdrîsî, İbn Haldûn ve Hasan el-Vezzân gibi müslüman tarihçileri ve soy bilimcilerinin çoğunluğuna göre Levâte'nin de dahil olduğu Berberîler'in bir kısmı Hz. Dâvûd zamanında Filistin'den buraya göç etmişlerdi. Ancak Levâte ile Hewvâre'nin Araplar'la birlikte yaşamaya başladıktan sonra soy itibarıyla Yemen'deki Himyerîler'e dayandığını iddia edenler de bulunmaktadır. Yine Yukarı Nil bölgesinden III. yüzyılda Libya'ya göçtükleri de rivayet edilmektedir. Ya'kübü ve İbn Haldûn, Levâte'nin diğer Berberî kabileleri gibi farklı isimler altında çok sayıda alt kola ayrıldığını, doğu ile batı istikametinde devamlı göç ettiğini ve zamanla her birinin ayrı kabile özelliği taşıdığını belirtir.

Fenike, Kartaca, Roma ve Bizans'ın Libya'daki hâkimiyeti sırasında Levâte kabilesinin zaman zaman bunlara itaat ettiği, bazan da direniş gösterdiği bilinmektedir. 543 yılında Leptis Magna'yı işgal eden Sergius tarafından Levâte ileri gelenleri öldürülünce geride kalanların bir kısmı Tunus'a göç etti. İbn Haldûn'a göre Tunus'ta Kâbis ve Sefâkûs şehirlerinin güneyinde Cebelilevâte isimli bir dağ bulunmaktaydı. XX. yüzyılda bile bölgede Levâte asıllı kimselere rastlanmaktadır. Yine Bizans valilerinden Solomon 546'da Levâte'ye karşı yaptığı bir savaşta öldürüldü. Bunun üzerine İmparator İustinianos'un buraya tayin ettiği vali diğer Berberîler'in desteğiyle Levâte'nin güçlenmesini engelledi.

Mısır üzerinden batıya doğru başlayan ilk İslâm fetihleri öncesinde Levâte kabilesi Berka, Trablusgarp, Tunus ve Ceza-yir'de dağınık halde yaşıyordu. Bunlar, Hz. Ömer'in Amr b. Âs kumandasında 22 (643) yılında gönderdiği ordunun Berka'yı fethini Hewvâre ile birlikte engellemeğe çalışılsa da yenildiler. Amr b. Âs'ın 13.000 dinar cizye vermeleri karşılığında onlarla anlaşma yaptığı bilinmektedir. Daha önce hıristiyan, yahudi veya putpe-rest olan Levâte kabilesi, Ukbe b. Nâfi'in

ikinci Kuzey Afrika seferi sırasında İslâmîyet'i benimseyince Ukbe bunlardan asker olarak düzenlediği ordu ile Fas'a kadar yeni fetihlerde bulundu.

Levâte, Hewvâre, Miknâse ve Matmâta gibi Berberî kabileleri, İbâzîler'in imamı Abdurrahman b. Rüstem ile birlikte Trablusgarp ve Tunus'u terk ederek Tâhert'te 160 (777) yılında Rüstemîler Devleti'ni kurup bu çevreye yerleştiler. II-III. (VIII-IX.) yüzyıllar arasında Levâte devamlı olarak yönetime karşı tavır almakla birlikte içlerinden önemli görevlere tayin edilenler vardı. VIII. yüzyılda Doğu Trablusgarp'taki Levâte reisi Selâm b. Amr, İbâzî imamı Ebû'l-Hattâb el-Meâfirî'nin Sirte valisi idi ve ordusunda Levâte kabilesinden bir muhafız bulunuyordu.

II. (VIII.) yüzyılda Abbâsî orduları önünde direnemeyen Levâte'den bir grup Trablusgarp ve Tunus civarından Fas'a doğru göç etti, İdrîs b. Abdullah'ın 172'de (788) kurduğu İdrîsîler Devleti'ne yardımcı olan bu grup Fas şehrinin güneyi ile batısında yaşıyordu ve Sicilmâse'yi Fas'a bağlayan Sebu mevkiinde Levâte Medyen adıyla bir kaleleri vardı. Kuzeybatı Fas'taki Erzile şehri de bunlara aitti. Moritanya'nın güneyindeki Evdegost şehri tüccarları arasında bulunan Levâteliler, Tâhert veya Güney Tunus'tan buraya göç etmişlerdi. Sicilya'daki İslâm idaresi döneminde müslümanlar arasında bu kabile mensuplarına rastlanmaktaydı. Diğer bir Levâte kolu ise Kayrevan'da Abbâsî kumandanlarından Muhammed b. Eş'as'ın önünden kaçarak Fas'a göçtü ve 335 (946-47) yılında Fâtîmîler'e karşı ayaklanan İbâzî lideri Ebû Yezîd en-Nükkârî ile birlikte hareket etti.

Zîrî Sultanı Muiz b. Bâdis tarafından 437'de (1046) Kayrevan'daki Levâte kabilesi üzerine yapılan seferde bunların çoğu öldürüldü ve mallarına el kondu. İfrîkiye'de güçlenen Zîrî hânedanının XI. yüzyılın ortalarında Abbâsîler'e bağlanması üzerine Fâtîmîler, daha önce Yukarı Mısır'a yerleştirdikleri Benî Hilâl ve Benî Süleym bedevî Arap kabilelerini bunları cezalandırmak için o tarafa sevketti. Önce Berka'ya ulaşan bedevî Araplar burada Levâte, Hewvâre ve Nefîse'nin yurtlarını ele geçirdiler. Benî Hilâl Trablusgarp, Tunus, Cezayir ve Fas'a doğru ilerlerken Benî Süleym Berka'da kaldı. XI. yüzyıldaki bedevî Arap göçü, Berberîler'in tarih boyunca muhafaza etmeye çalıştıkları belli bölgelerdeki kendilerine has müstakil kabile hâkimiyetine son verdi.

Libya'nın kuzeydoğusunda VII-X. yüzyıllar arasında yaşayan ve ülkedeki dört büyük Berberî kabilesinden biri olan Levâte birçok alt kola ayrılmıştı. Bunlar özellikle IX. yüzyılda Ecdâbiye şehri civarında bulunuyorlardı. Son dönemlere kadar Mislâte ve Tavurga bölgelerinde Levâte adıyla birer kabile mevcuttu. İbn Haldûn'a göre önemli bir Levâte kolu Cezayir'deki Evrâs dağlarında Hewvâre ve Ketâme ile birlikte yaşıyordu ve burada diğer Berberî kabileleri gibi yarı göçer, yarı yerleşik halde hayvancılık ve çiftçilikle geçiniyordu. Ebû Ubeyd el-Bekrî'ye göre bunların bölgedeki varlıkları XI. yüzyıla kadar gidiyordu. İbn Haldûn'un belirttiği üzere başlangıçta Fâtîmîler'in kurucusu Ubeydullah el-Mehdî'ye destek verdilerse de daha sonra Mansûr'a baş kaldırıncaya yarıldılar ve çöle çekildiler. İbâzîler'in Vehbî kolunun önemli âlimlerinden Ebû Muhammed el-Levâtî bu kabileye mensuptur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sellâm el-İbâzî, *el-İslâm ve târihuh min vicheti nazari İbâziyye* (nşr. R. W. Schwartz – Sâlim b. Ya'kûb), Beyrut 1405/1985, s. 39-43; Bekrî, *el-Muğrib*, s. 14-18, 38, 42, 139, 220, 278, 282, 300; İdrîsî, *Şifâtü'l-Mağrib*, s. 51, 57; İbn Müyesser, *Ahbâru Mısır* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1981, s. 93, 139; İbn Haldun, *Histoire des berbères et des dynasties musulmanes de l'Afrique septentrionale* (trc. de Slane), Paris 1982, I, 185, 220, 231-236; G. Marçais, *Les arabes en Berbérie du XIe au XIVe siècle*, Paris 1913, s. 597, 633, 674; a.mlf., *La Berbérie musulmane et l'orient au moyen âge*, Casablanca 1991, s. 101-102; Mehmed Nuri – Mahmud Naci, *Trablusgarp*, İstanbul 1914, s. 96-97, 110, 123; K. Jongeling, "Materials Furnished by the Arab Geographers for the History of Some Berber Tribes in the Provincia Barca", *Actes du premier congrès d'études des cultures méditerranéennes d'influence arabo-bérbère*, Alger 1973, s. 209-211; Abdallah Laroui, *The History of the Maghrib*, Princeton 1977, s. 70-71; Muhammed et-Talbî, *ed-Devletü'l-Ağlebiyye* (trc. Münîc es-Sayyâdî), Beyrut 1985, s. 31-36, 242, 313-315; J. M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 34, 45; Hâdî Rûcî İdrîs, *ed-Devletü's-Şanhâciyye* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1992, I, 33, 138, 433; II, 64, 66, 68; T. Lewicki, "Lawâta", *EP* (Fr.), V, 699-702.

AHMET KAVAZ

LEVEND, Ağâh Sırrı

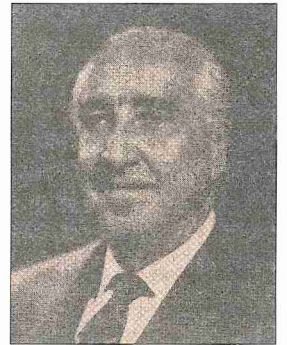
(1894-1978)

Eğitimci, edebiyat tarihçisi ve dilci.

26 Ocak 1894'te Rodos'ta doğdu. Babası, Edirne Adliye müdürü ve İstinaf Hukuk Mahkemesi birinci başkanı Mehmed Sırrı Bey, annesi Burdurlu müderris Nûri Efen-

di'nin kızı Râgibe Hanım'dır. İlk öğrenimini Edirne'de gördükten sonra Edirne Mülkiye ve Askerî rüşdiyelerini bitirdi (1909). Bir süre Kabataş İdâdisi'ne devam etti; Konya İdâdisi'nden mezun oldu (1913). Yüksek öğrenimini İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Şubesi'nde tamamladı (1919). Dârülfünunda öğrenci iken öğretmenliğe başladı (1913). I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine askere alındı. 1917'de Bandırma'daki Beşinci Ordu Karargâhı'nda arkadaşları Eczacı Sâdi ve Kimyager Rıza ile Çocuk Yuvası adlı bir mektep kurdu. İstanbul'da açtığı özel İstiklâl Lisesi'nde öğretmenlik ve müdürlük yaptı (1922-1940). Bu arada İstanbul Erkek Lisesi edebiyat öğretmenliği ve Eminönü Halkevi başkanlığı görevlerini de yürüttü. 1940-1946 yılları arasında Aydın milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulundu. Aynı yıllarda parti müfettişliğiyle görevlendirildi. 1947'de Gazi Eğitim Enstitüsü edebiyat öğretmenliğine tayin edildi. Bu görevdeyken 1949'da emekliye ayrıldı.

1945-1951 yılları arasında İnönü Ansiklopedisi'nin (I-IV) genel sekreterlik görevini üstlenen Levend, ansiklopedinin adı *Türk Ansiklopedisi* olarak değiştirilince bu görevinden ayrıldı. 1961-1963'te ikinci defa ansiklopedinin (X-XI.) genel sekreterliğini yürüttü. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Türk edebiyatı tarihi dersleri verdi (1953-1956). Türk Dil Kurumu'nda genel sekreter (1951-1960) ve başkan (1963-1966) olarak görev yaptı. Alanının önemli yayın organlarından olan ve ilk sayısı 1953'te çıkan *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*'in 1975 yılına kadar yönetmenliğinde bulundu; burada kendisinin de edebiyat tarihi araştırmaları yayımlandı. 1973'te sağlığının bozulmaya başlamasına rağmen yazı hayatını devam ettiren Levend, 28 Ekim 1978'de Ankara'da öldü. *Journal of Turkish Studies*'in XXIV. cildine ait üç sayı Ağâh Sırrı

Ağâh Sırrı
Levend